

KE VZTAHU SLOVOTVORNÉHO, POTENCIÁLNÍHO A LEXIKÁLNÍHO VÝZNAMU V LEXIKOGRAFICKÉM POPISU DESUBSTANTIVNÍCH VZTAHOVÝCH ADJEKTIV

PAVLA KOCHOVÁ

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha, Česká republika

KOCHOVÁ, Pavla: On the relation of the word-formation, potential and lexical meanings in the lexicographic description of the denominal relational adjectives. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2018, Vol. 69, No 3, pp. 486 – 496.

Abstract: The relationship between the word-formation meaning and the lexical meaning on the one hand and the relationship between potentiality and reality of the lexical meaning on the other hand belongs to the topics repeatedly dealt with by Klára Buzássyová. In her studies she also stated that the assessment of the word-formation meaning and the lexical meaning is a task for lexicographers (and a task of lexicographic treatment of the vocabulary). Denominal relational adjectives still represent a lexicographic challenge in terms of treating their (real) lexical meaning. Their word-formation meaning is general: ‘relating to the fact denoted by the motivating word’. Their lexical meaning is given by the relation to the motivating noun or the motivating multi-word unit (the polysemantic structure of the motivating noun is thus indicated in the semantic structure of the adjective) and by the reference to the governing noun (collocability of relational adjectives as a consequence of their dominant use in the attributive position, i.e. in adjective-substantive combinations, is also expressed in their semantic structure). The lexical meaning of denominal relational adjectives is also influenced by the lexicalization process, e.g. by the accumulation of semantic elements on their systemic qualificative meaning (the characteristic property meaning and comparative meaning), leading sometimes to the total loss of connection with the motivating noun.

Key words: denominal relational adjective, lexicography, lexical meaning, word-formation meaning, Czech

1. ÚVOD

Vztah významu slovotvorného a lexikálního na jedné straně a vztah potenciálnosti a reálnosti lexikálního významu na straně druhé jsou témata, k nimž se jubilantka Klára Buzássyová opakovaně vracela (např. 1974, zejména s. 30 – 42, 1980a, 1980b, 2000, 2007, 2008a, 2013). K potencialitě lexikálních jednotek, resp. jejich významu se vyjadřovala zejména v pracích věnovaných okazionální slovo-tvorbě (např. 1979, 1990, 1999, 2008b), z jiného pohledu jsou tématem těchto studií a dalších prací (dále např. 2011) vztahy mezi lexikalizovanými jednotkami slovní zásoby (jednotkami lexikonu) a jednotkami, které vznikají z pojmenovací potřeby

konkrétního jednotlivého textu (jednotkami textu). Ve svých studiích rovněž vícekrát připomněla, že posouzení shody slovotvorného a lexikálního významu je úlohou lexikografa a lexikografického popisu slovní zásoby (Buzássyová, 2007, 2013, a to ve shodě s M. Dokulilem, 1978, s. 244).

2. K LEXIKOGRAFICKÉMU POPISU DESUBSTANTIVNÍCH VZTAHOVÝCH ADJEKTIV

V našem příspěvku se zaměříme na to, jak se vztah slovotvorného a lexikálního významu desubstantivních vztahových adjektiv promítá do jejich lexikografického popisu, a dále na to, že při něm zjišťujeme i určité lakuny, které jsou někdy odrazem specifik jazykového materiálu, někdy naopak jeho neúplné interpretace. Materiálovým zdrojem našeho příspěvku je (zejména) rukopis písmene B v *Akademickém slovníku současné češtiny* (dále ASSČ)¹. Písmeno B prochází právě redakční fází, proto podoba uvedených příkladů slovníkových hesel nemusí být konečná – týká se to jak makrostruktury (zařazení do hesláře), tak mikrostruktury (sémantické struktury hesla – počtu a pořadí významů i formulace výkladových perifrází).

Desubstantivní vztahová adjektiva bývají řazena k lexikálním jednotkám s mutační onomaziologickou strukturou (*Mluvnice češtiny* 1, 1986, s. 350 – 370)², přičemž jejich slovotvorný význam je velmi obecný, a to „vztahující se ke skutečnosti

¹ Tento všeobecný výkladový slovník současné češtiny s plánovaným rozsahem 120 – 150 tisíc hesel se od roku 2012 připravuje v oddělení současné lexikologie a lexikografie ÚJČ AV ČR, v. v. i. Podrobně ke koncepci slovníku viz Kochová – Opavská (2016). Aktuálně obsahuje ASSČ cca 2 700 hesel v písmeni A (v pracovní verzi jsou od začátku roku 2017 dostupná z <http://www.slovníkcestiny.cz>), cca 3 650 hesel v písmeni B (na počátku roku 2019 má být ukončena jejich redakční fáze a hesla předána k připomínkování/recenzování), cca 1 250 hesel v písmeni C a cca 1 200 hesel v písmeni Č (pro část hesel v písmenech C a Č proběhla sjednocovací redakce a konzultace terminologických jednotek, zbylá část hesel je v relativně úplném, ale jen základním/autorském zpracování). Hesláře písmen D (v současné době cca 4 600 hesel), E (cca 1 300 hesel), F (cca 750 hesel) a G (cca 300 hesel) nejsou zatím vyhotoveny v úplnosti a všechna hesla v těchto písmenech jsou v základním zpracování. Vedle těchto úseků (připravovaných v zásadě souvisle podle abecedy) jsou v základním zpracování další hesla, k jejichž vytvoření se přistoupilo zejména kvůli ověřování některých koncepčních zásad (autorsky jsou připraveny např. početné bloky předponových sloves – derivátů k slovním základům začínajícím na písmeno B).

² Platí však, že adjektiva označovaná jako vztahová jsou do jisté míry na škále mezi mutačními vs. transpozičními deriváty (srov. např. Dokulil, 1982, s. 259, 265). K tomu srov. také rozklad K. Buzássyové (1980b, s. 59), která se zmiňuje o adjektivu *vdovský* jako o syntaktickém (transpozičním) derivátu. Vzhledem k tomu, že je to v souvislosti s úlohou tohoto adjektiva jako strukturně motivujícího výrazu pro pojmenování *vdovstvo*, lze vyvodit, že za transpoziční derivát můžeme adjektivum *vdovský* pokládat v adjektivně-substantivním spojení s výrazem *stav*; jde tedy o adjektivní sémantickou konkretizaci „totožnosti“ (srov. Nábělková, 1993, s. 127). Úplný přehled významových konkretizací, které pro desubstantivní vztahová adjektiva M. Nábělková rozlišila, je podán v monografii *Vztahové adjektiva v slovenštině (Funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov)* (Nábělková, 1993, s. 98 – 173).

označené základovým slovem³. Při popisu desubstantivních vztahových adjektiv v ASSČ se na rozdíl od zpracovávání kvalifikačních adjektiv, při němž se v ASSČ uplatňují postupy použité i v dosavadních výkladových slovnících češtiny, postupuje nově – všechna jsou zpracovávána v samostatných heslových statích a jsou opatřena výkladovou perifrází (tj. nejsou hnízdována, nejsou vykládána pouhým poukazem k základovému slovu; podrobněji viz Kochová – Opavská, 2016, s. 91 – 103). Tento postup je v souladu s trendem v slovanské lexikografii, který se potvrzuje např. v aktuálně vznikajících synchronních výkladových slovnících slovenštiny: *Slovník súčasného slovenského jazyka* (dále SSSJ), slovinštiny: *eSSKJ: Slovar slovenskega knjižnega jezika* (dále eSSKJ) a polštiny: *Wielki słownik języka polskiego* (dále WSJP).

V příspěvcích týkajících se možností výkladu významu v slovnících byly již dříve přesvědčivě vyvráceny názory skeptiků na možnost využívat při výzkumu a popisu lexikálního významu slov poznatky o slootovorbě (srov. Lexikografický kolektiv ÚJČ, 1975, zvláště s. 87 – 88; Buzássyová, 2007, s. 43). Slootovorný význam je možné využít při popisu lexikální sémantiky slov (při podání jejich lexikálního významu) zejména tam, kde nastává ekvivalence slootovorného a lexikálního významu, případně tam, kde lze snadno slootovorný význam doplnit o diferenční sémantické znaky.³ Lexikální význam je do jisté míry predikovatelný (vyvoditelný, odhadnutelný) z významu slootovorného.⁴ Je známým faktem, že nejvyšší míru predikovatelnosti mají modifikační a transpoziční deriváty (Dokulil, 1978; Buzássyová, 2007, 2013). Velkou roli zde hraje frekvence; mezi velmi frekventovanými slovy jsou slootovorně motivovaná slova v menšině, resp. jejich motivace je zastřená, naopak slova s menší frekvencí jsou slootovorně pravidelná, patří do živých, často velmi produktivních slootovorných typů, jejichž slootovorný význam koresponduje s významem lexikálním (Buzássyová, 2007, s. 46).

U lexémů s mutační onomaziologickou strukturou (tj. i u desubstantivních relačních adjektiv) bývá naopak predikovatelnost lexikálního významu nízká.⁵ Na třech příkladech adjektivního lexika se však pokusíme ukázat, že při relativně úzce vymezeném typu desubstantivního vztahového adjektiva (pokud jde o vymezení významu základového slova a o určení typických spojení s řídícím substantivem) lze považovat lexikální význam desubstantivního vztahového adjektiva za vyvoditelný ze slootovorného; toho lze s výhodou využívat při systémovém lexikografickém zpracovávání adjektivního lexika.

³ Lexikálněsémantický výklad slootovorně motivovaných slov je tvořen prvky slootovorného popisu s diferenčními sémickými prvky (Buzássyová, 2007, s. 46).

⁴ Srov. Dokulil, 1978.

⁵ Neplatí to však o všech názvech s mutační onomaziologickou strukturou, např. u tzv. činitelských jmen (jako zástupce uveďme slovo *badatel* ‚kdo bádá‘) nebo úžeji vymezených slootovorných typů, resp. skupin, např. u názvů jazyků v rámci slootovorného typu nositelů vlastnosti (*čeština, slovenština, angličtina...*), je predikovatelnost lexikálního významu velmi vysoká.

Lexikální význam desubstantivních vztahových adjektiv je dán vztahem/poukazem k řídícímu substantivu a vztahem k základovému substantivu (k jeho významu).⁶ Význam vztahových adjektiv je velmi proměnlivý v závislosti na kontextu, v němž jsou užita – význam se specifikuje na základě fungování v kontextu. Dominantní využití vztahových adjektiv je v atributivní pozici, tj. v adjektivně-substantivních spojeních (Nábělková, 1993, s. 67). Sémantický popis desubstantivních vztahových adjektiv je tedy nutně založen na zjišťování typových významových odstínů na základě jejich fungování v adjektivně-substantivních spojeních. Tyto myšlenky lze identifikovat i v pracích Eleonóry Kučerové (1973, 1981), byť autorka k problému přistupuje ze zcela jiného hlediska: jde jí o zjišťování dostatečných a vhodných exemplifikačních dokladů u kategoriálně a lexikálně-sémanticky různých (heslových) slov. Zabývá se při tom i adjektivně-substantivními spojeními. Dospívá k závěru, že významová náplň desubstantivních adjektiv je sémanticky zúžená, jejich spojitelnost omezená, což dokládá i analýzou exemplifikační zóny v existujících slovnících, která je podle ní v případě desubstantivních (vztahových) adjektiv⁷ velmi obdobná, na rozdíl od exemplifikačních dokladů jakostních adjektiv. Je tedy s podivem, že se v dřívějších synchronních lexikografických dílech zpracovávala desubstantivní vztahová adjektiva v takové míře „jen“ hnízdováním, popř. pouhým slovtvorným poukazem.⁸

2.1 Desubstantivní vztahová adjektiva k názvům rostlin a k názvům živočichů

Při podávání lexikálního významu vztahových adjektiv je třeba registrovat vztah k slovtvorně základovému substantivu, tj. k jeho (polysémnní) významové struktuře. Jednotlivé významy základového substantiva se promítají do strukturního významu i lexikálního významu odvozeného desubstantivního vztahového adjektiva (Dokulil, 1978, s. 246). I v rámci přehledného adjektivního lexika k základovým slovům, která představují názvy rostlin a živočichů, lze rozlišit několik typů:

- A) K monosémnnímu základovému slovu
- a) s monosémnní strukturou derivovaného adjektiva

babykový příd.

vztahující se k babyce • tvořený babykami:⁹ *babykový list; babykové porosty*

⁶ Srov. také konstatování M. Dokulila, že „[desubstantivní vztahová adjektiva] označují velmi různé vztahy k základovému slovu“ (1982, s. 259).

⁷ Pro úplnost je však třeba dodat, že mezi ukázkovými heslovými slovy naprosto převládají desubstantivní adjektiva s kvalifikačními (nikoli čistě vztahovými) významy, např. *hornatý, piesočnatý, krvavý, bradatý*...

⁸ Podrobněji ke zpracování desubstantivních vztahových adjektiv ve slovnících současné češtiny akademického typu viz Kochová – Opavská (2016, s. 92 – 93), Kochová (2014).

⁹ Znakem • se v ASSČ odděluje významové odstíny. Podrobněji k uvádění významových odstínů v ASSČ viz Kochová – Opavská (2016, s. 86 – 87).

podobně: *banánovníkový, blahovičnickový, blatkový, bolševníkový, bramboříkový, broskvoňový, buxusový*

bizoní příd.

vztahující se k bizonovi, bizonům • pocházející z bizona • tvořený bizony • určený pro bizony: *bizoní býk, tele; bizoní maso, kůže; bizoní stádo; pro záchranu bizonů byly zřízeny bizoní rezervace*

podobně: *buvolí*

b) s polysémní strukturou derivovaného adjektiva

Jako samostatný (číslovaný) význam se zpracovává sémantická konkretizace (látkového) složení¹⁰, resp. sémantická konkretizace části a součástí¹¹. Významová struktura i lexikografický metajazyk koresponduje se zpracováváním typu Ba), viz níže.

baldriánový příd.

1. vztahující se k baldriánu 1 (rostlině):¹² *baldriánová vůně*

2. připravený, získaný z oddenku baldriánu: *baldriánové kapky; baldriánový čaj zbavuje napětí a tlumí pocit podráždění*

podobně k dalším názvům (léčivých) bylin: *bedrníkový, brutnákový*

bažantí příd.

1. vztahující se k bažantovi I/1 (ptáku), bažantům • pocházející z bažanta • tvořený bažanty • určený pro bažanty:¹³ *bažantí slepice, kohout, kuřata; bažantí vejce; bažantí maso; bažantí hejno; bažantí voliéra; při sečení našli na louce bažantí hnízdo s vejci; mysl. bažantí zvěř* bažanti

2. připravený z masa bažanta I/1 (ptáka): *bažantí polévka, guláš; bažantí stehýnka na víně*

B) K polysémnímu základovému slovu – jedním z významů základového slova je lexikalizovaný význam „užitková část“¹⁴:

¹⁰ Srov. Nábělková (1993, s. 123 – 126).

¹¹ Srov. Nábělková (1993, s. 119 – 123).

¹² Arabskými číslicemi se v ASSČ ve slovtvorných výkladových perifrázích odkazuje na významy základového slova; v závorce za číslicí je stručně naznačen význam základového slova. Podrobněji k odkazování na jiná hesla/významy ve výkladové perifrázi v ASSČ viz Kochová – Opavská (2016, s. 88 – 90).

¹³ Římskými číslicemi se v ASSČ označují homonyma; číselné upřesnění, o které homonymum jde, se uvádí i ve slovtvorné výkladové perifrázi.

¹⁴ Ve výkladových perifrázích se tento lexikalizovaný význam odráží zpravidla ve druhém významu v pořadí. U části adjektiv je v perifrázi užit opis („dřevo buku“) – příklady pod písmenem a), u části je užito základové slovo s příslušným číslem významu – příklady pod písmenem b).

a)

bukový příd.

1. vztahující se k buku 1 (stromu) • tvořený buky: *bukový semenáček; spadané bukové listí; těžít bukové dřevo; přikládat buková polena; bukový porost s příměsí dubu; většinu našich hor dříve pokrývaly bukové lesy*

2. vyrobený ze dřeva buku 1 (stromu)¹⁵: *bukové prkno, parkety; buková podlaha; ohýbaný bukový nábytek; dveře s bukovou dýhou; lavice z bukové překližky*

podobně: *bambusový, borovicový, bazalkový, bezový*

b)

bobový I příd.

1. vztahující se k bobu I/1 (rostlině): *bobové pole*

2. připravený z bobu I/2 (semena): *bobová kaše, polévka*

podobně: *batátový, bezinkový, borůvkový, bramborový, brusinkový*¹⁶

C) Pravidelným jevem je u desubstantivních vztahových adjektiv k názvům rostlin a živočichů lexikalizace podobnostního významu – u adjektiv k názvům rostlin jde o význam barevného odstínu, u adjektiv k názvům živočichů o význam povahových rysů.

broskvový příd.

1. vztahující se k broskvi 1 (stromu) • tvořený broskvemi: *broskvové květy; moře kvetoucích broskvových sadů*

2. vztahující se k broskvi 2 (plodu): *broskvová pecka, slupka; pleťová maska s broskvovou dužinou*

3. vyrobený, připravený z broskví 2 (plodů): *broskvový kompot, džus, broskvová zmrzlina; recept na broskvové řezy s broskvemi; broskvová vodka s příchutí broskví*

4. mající červenorůžovou barvu broskví 2 (plodů): *broskvové šaty; kombiné broskvové barvy; měla dlouhé řasy a krásnou broskvovou pleť* jemnou

podobně: *banánový, břečťanový*

buldočí příd.

1. vztahující se k buldokovi, buldokům: *buldočí fenka, štěně; teriéřský typ psa snese mnohem více než buldočí*

¹⁵ Alternativní výklad tohoto významu byl „vztahující se k buku 2 (dřevu) • zhotovený z buku“ – nevyužívá se vzhledem k stále pociťované odvozenosti, metonymičnosti významu buk „dřevo“ i vzhledem k případům, kdy „produktů“ rostliny je více (srov. např. *březový*).

¹⁶ Pro úplnost uveďme, že pro některá adjektiva jsou frekvenčně významná i adjektivně-substantivní spojení s výrazy *slupka, pecka, dužina* ap. Jde buď o významovou konkretizaci příslušnosti (srov. Nábělková, 1993, s. 113 – 119) nebo původu (srov. Nábělková, 1993, s. 151 – 152) a o poukaz k lexii „užitková část rostliny“. Tato spojení jsou uvedena v samostatném významu, srov. **bramborový 2**. vztahující se k bramborě 2 (hlíze): *bramborové slupky kompostujeme; bramborové klíčky obsahují jedovatý solanin*.

2. expr. připomínající buldoky, jejich chování, vytrvalý: *muž s buldočím obličejem; mít buldočí vůli; mít buldočí povahu* neústupnou, bojovnou; *zdočlává úkoly s buldočí vytrvalostí; případy řeší s buldočí zatvrzelostí*

podobně: *bazilišči, beraní, beránči, býči*

D) Kromě toho platí, že k některým názvům z této sémantické skupiny se adjektiva vzhledem k jejich nízké frekvenci v ASSČ neregistrují, např. k *bledulka, bolehlav*.

2.2 Desubstantivní vztahová adjektiva k názvům významných osobností

Desubstantivní (vztahová) adjektiva motivovaná názvy významných osobností jsou součástí lexikografických prací pouze v úzkém výběru¹⁷, a to přesto, že z hlediska své sémantiky mají pravidelně bohatou strukturu; reprezentují případy „sémantické trojčlenky“¹⁸ čistě vztahového, charakterizačního a podobnostního významu. Tato adjektiva jsou součástí intelektuálního výraziva a slouží k zprostředkování různých myšlenkových vazeb a intertextuálních souvislostí, umožňují zařazení a charakteristiku uměleckých děl, filozofických, politických a uměleckých směrů (srov. Nábělková, 1999, s. 47). Adjektiva k názvům významných osobností představují případy s velmi vysokou mírou prediktability lexikálního významu.

V ASSČ jsou tato adjektiva podána prostřednictvím polysémni (dvou)významové struktury. K rozlišení dvou významů napomáhají také gramaticko-sémantická kritéria: pro užití zařazená v druhém (kvalifikačním) významu je doloženo stupňování, rozvíjení měrovými ap. příslovci, popřípadě predikativní užití (srov. Nábělková, 1993, s. 33).¹⁹

¹⁷ Srovnání jsme provedli jen pro slovníky středního a velkého rozsahu, pro češtinu s „diachronním“ záběrem, tj. pro *Průruční slovník jazyka českého* (dále PSJČ) a *Slovník spisovného jazyka českého* (dále SSSJ), z děl slovanské lexikografie jsme nahlédli do SSSJ a WSJP (eSSKJ se stávajícím počtem 611 publikovaných hesel byl z tohoto porovnání vyřazen), a to pro hesla začínající písmenem B, která jsou zařazena v ASSČ: *bachovský* PSJČ, SSJČ, SSSJ, WSJP 0; *balzakovský/balzacovský* PSJČ 0, SSJČ 0 (v Kartotéce lexikálního archivu, tj. v lístkovém novočeském lexikálním archivu excerpta pro *balzakovský/balzacovský* jsou), WSJP (*balzakowski*); *baťovský* PSJČ 0, SSJČ (srov. dobově zabarvené zpracování: *baťovský* příd. připomínající Baťu, zvl. jeho vykořisťovatelské výrobní metody: b. systém; b-á metoda; b-é tempo), SSSJ, WSJP 0; *baudelairovský* PSJČ 0, SSJČ 0 (v Kartotéce lexikálního archivu excerpta pro *baudelairovský* jsou), SSSJ 0, WSJP 0; *beatlesovský/beatlovský*: PSJČ 0, SSJČ 0 (v Kartotéce lexikálního archivu excerpta pro *beatlesovský/beatlovský* jsou), SSSJ (*beatlesovský*), WSJP 0; *beethovenovský/beethovenovský* PSJČ 0, SSJČ 0 (v Kartotéce lexikálního archivu excerpta pro *beethovenovský/beethovenovský* jsou), SSSJ 0, WSJP 0; *bergmanovský* PSJČ 0, SSJČ 0 (v případě tohoto adjektiva [ne]zpracování souvisí i s dobovou vázaností, excerpta nejsou v Kartotéce lexikálního archivu obsažena), SSSJ, WSJP 0; *bezručovský* PSJČ 0, SSJČ 0 (v Kartotéce lexikálního archivu excerpta pro *bezručovský* jsou), v SSSJ a WSJP nelze zařazení tohoto adjektiva předpokládat; *brahmovský* PSJČ 0, SSJČ 0 (v Kartotéce lexikálního archivu excerpta pro *brahmovský* jsou), SSSJ 0, WSJP 0.

¹⁸ Označení užívá M. Nábělková (1993, s. 179).

¹⁹ Taková užití jsou však poměrně řídká a zpravidla se nepromítanou do lexikografického zpracování hesel: ... o kterém [románu *Ztracené iluze*] se často říká, že je to nejbalzakovštější román; téměř *bachovský chorál*, téměř *bachovský kontrapunkt*; typicky *bachovské pasáže*.

Pro zařazování těchto adjektiv do hesláře ASSČ se zpočátku uvažovalo o pod-
mínce užívání v podobnostním významu – toto užití mělo být signálem dostatečné
míry rozšíření v úzu i míry lexikalizace. Při podrobnějším zkoumání materiálu se
však ukázalo, že užití těchto adjektiv v podobnostním významu není vázáno na vy-
sokou frekvenci, naopak takové užití může být (např. v kulturní recenzi) ryze ojedi-
nělé, autorské. Při rozhodování o zařazení do hesláře je tedy třeba vypomáhat si cel-
kovým rozšířením adjektiva v úzu včetně zohlednění kulturního významu osobnosti,
od jejíhož jména je přídavné jméno odvozeno.

bergmanovský příd. <VJ>

1. vztahující se k režisérovi I. Bergmanovi, k jeho tvorbě • vytvořený I. Bergmanem: *bergmanovská herečka Liv Ullmannová; bergmanovská filmografie; v malém kino-
sále Lucerny se promítala kolekce bergmanovských filmů*

2. příznačný, charakteristický pro tvorbu režiséra I. Bergmana • jsoucí, vytvořený ve
stylu tvorby I. Bergmana: *magický účinek bergmanovských záběrů je výsledkem pe-
danticky připravené režijní vize; psychologický snímek je prostoupený téměř berg-
manovským vyličením milostného trojúhelníku*

shodně: *balzakovský/balzacovský, bezručovský, bachovský, beethovenovský/beetho-
venský, beatlesovský/beatlovský, kolokv. beatlesácký*

V subjektivém významu (parafrázovaném jako „vytvořený [významnou osob-
ností]“, srov. první význam adjektiva *bergmanovský*) konkuruje „druhovému“ vztahové
adjektivum individuálně přivlastňovacímu adjektivu, popř. genitivu auctoris. Tato
užití bývají doložena poměrně často (i když význam bývá zřejmý jen z širšího kon-
textu nebo vyplývá ze spojení s názvem konkrétního autora díla), není to však
pravidlem, srov. zpracování adjektiva *baudelairovský*.

baudelairovský [bódlér-] příd. <VJ>

1. vztahující se k básníkovi Ch. Baudelairovi, k jeho tvorbě: *baudelairovská studie,
baudelairovské překlady; nejsem baudelairovský expert*

2. příznačný, charakteristický pro tvorbu Ch. Baudelaira • jsoucí, vytvořený ve stylu
tvorby Ch. Baudelaira: *baudelairovské motivy, baudelairovské téma; písně v baud-
elairovském duchu*

shodně: *brahmsovský, baťovský*

2.3 Lexikalizace desubstantivních adjektiv s předponou *bez-*

U mnohých desubstantivních adjektiv, na jejichž derivaci se podílí předpona *bez-*,
proběhla lexikalizace významu (navrstvením dalších významových prvků) v takové
míře, že se v potenciálně očekávatelném vztahovém významu neužívají, popř. užívají se
v tomto významu řidčeji. Např. pro adjektivum *bezvadný* byl vztahový význam (je zařa-
zen jako první v pořadí) dodatečně ověřen a zpracován až při závěrečné redakci hesla.

bezvadný příd.

1. nemající žádné vady, závady; op. vadný: *prodávající může reklamaci vyřídit výměnou za bezvadný výrobek; zařízení bylo vyrobeno z bezvadných materiálů ve sjednané jakosti; zhotovitel garantoval bezvadné provedení všech prací; práv. bezvadný právní akt*

2. (2. st. -nější) mající požadované vlastnosti v plné míře, nemající žádné nedostatky; syn. dokonalý 1: *bezvadný pořádek; udržovat byt v bezvadné čistotě; budova je v bezvadném stavu; mluvila bezvadnou angličtinou a ještě bezvadnější francouzštinou*

3. (2. st. -nější) expr. mající vynikající úroveň, vlastnosti ap.; syn. výborný, vynikající: *bezvadné počasí; bezvadná parta kluků; mít bezvadný nápad; užít si bezvadný večer; bezvadnou dovolenou; v hale panovala bezvadná atmosféra; byla to nejbezvadnější učitelka ve škole*

4. (2. st. -nější) expr. (pro co, pro koho; na co; k čemu, ke komu) zejména v přísudku mající vynikající vlastnosti vhodné k něčemu, pro někoho; syn. výborný, vynikající: *soutěže jsou bezvadné pro výměnu zkušeností; zázemí hotelu bylo bezvadné pro děti; nápoj z máty je bezvadný na trávení; elektronické čtečky jsou bezvadné zejména ke čtení beletrie*

podobně: *bezbřehý* (vodní tok vs. *optimismus*), *bezduchý* (tělo; loutka vs. *zábava*), *bezedný* (nádob; studna vs. *zásoby* vs. *zoufalství*), *bezhlavý* (rytíř vs. *útěk*; *dav*), *bezkonkurenční* (postavení na trhu vs. *vítěz*; *hit*), *bezprecedentní/bezprecedenční* (soudní rozhodnutí vs. *skandál*), *bezpředmětný* (malířství vs. *diskuse*, *obava*), *bezzubý* (ústa vs. *útok*, *kritika*)

3. ZÁVĚREM

Desubstantivní vztahová adjektiva představují z hlediska popisu (reálného) lexikálního významu stále lexikografickou výzvu. Jejich slootovorný význam je velmi obecný: ‚vztahující se ke skutečnosti označené základovým slovem‘. Jejich lexikální význam je dán vztahem k motivujícímu substantivu, popř. k motivujícímu víceslovnému spojení, resp. k jejich významu (do významové struktury adjektiva se tedy zpravidla promítá polysémní struktura motivantu) a vztahem/poukazem k řídícímu substantivu (do významové struktury vztahových adjektiv se pak vzhledem k jejich dominantnímu využití v atributivní pozici, tj. v adjektivně-substantivních spojeních, promítá jejich spojitelnost). V lexikálním významu desubstantivních adjektiv se dále projevuje proces lexikalizace, např. vrstvením sémantických prvků na systémové kvalifikační významy (charakterizační, podobnostní), ústícím někdy v úplnou ztrátu motivační souvislosti se základovým substantivem.

Bibliografie

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Sémantická struktúra slovenských deverbatív. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1974. 240 s.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: O vzťahu potenciálnych a príležitostných odvodených slov k jazykovej norme. In: Z teórie spisovného jazyka. Zborník referátov a diskusných príspevkov. Ved. red. J. Kačala. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1979, s. 124 – 127.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Vzťah slovotvorného a lexikálneho významu transpozíčných derivátov. In: Slovo a slovesnosť, 1980a, roč. 41, č. 2, s. 127 – 130.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: O rozštiepení štruktúrnej a sémantickej motivácie slov s formantom -stvo. In: Jazykovedné štúdie. 15. Horeckého zborník. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1980b, s. 57 – 62.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Okazionálna slovotvorba ako indikátor synchronnej a diachronickej dynamiky. In: Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov. Materiály zo sympózia konaného v rámci 7. zasadnutia Lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov: Nové Vozokany 24. – 26. 4. 1989. Ved. red. J. Kačala. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 63 – 73.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Tvorivosť a reprodukovanosť v jazyku. In: Pange lingua. Zborník na počesť Viktora Krupu. Eds. J. Genzor – S. Ondrejovič. Bratislava: Veda vydavateľstvo SAV 1999, s. 131 – 146.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Syntagmatická a paradigmatická dimenzia lexikálnych jednotiek vo výkladových slovníkoch (na príklade spracovania abstrákt). In: Nová slovní zásoba ve výkladových slovníkách. Sborník příspěvků z konference. Eds. O. Martincová – J. Světlá. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 2000, s. 9 – 19.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Čo dáva slovotvorba lexikografii. In: Lexikálna sémantika a derivatológia. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej pri príležitosti životného jubilea prof. PhDr. Juraja Furdíka, CSc. Ed. M. Ološtiak. Košice: Vydavateľstvo LG 2007, s. 43 – 51.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Sémantické a stylistické aspekty obmedzeného hniezdovania vo výkladovom slovníku. In: Lexikografie v kontextu informační společnosti. Eds. A. Rangelova – J. Světlá – A. Jarošová. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2008a, s. 113 – 122.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Jazyk a spoločnosť: krátka „kariéra“ niektorých slov a významov slov (Príspevok k vymedzeniu pojmu efemerne slovo). In: Jazyk a jazykoveda v pohybe. Zborník štúdií z konferencie venovanej S. Ondrejovičovi, ktorá sa konala v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach 26. – 27. apríla 2006. Ed. S. Mislovičová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2008b, s. 245 – 255.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: K aspektom tvorenia antonymných lexém s prefixom ne- (nominácia, lexikalizácia, pragmatické komponenty). In: Česká a slovenská výkladová lexikografia na začiatku 21. storočia. Súbor príspevkov v rámci medzinárodného projektu princípy a metódy tvorby výkladového slovníka. Eds. J. Světlá – A. Jarošová – A. Rangelova. Brno: Tribun EU 2011, s. 175 – 191.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Komplementárnosť slovotvorného významu pri výklade lexikálneho významu vo výkladovom slovníku. In: Motivované slovo v lexikálnom systéme jazyka. Zborník zo 7. medzinárodnej konferencie Komisie pre výskum tvorenia slov v slovanských jazykoch pri Medzinárodnom komitáte slavistov: Bratislava 27. 9. – 1. 10. 2004. Eds. K. Buzássyová – B. Chocholová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2013, s. 157 – 168.

BUZÁSSYOVÁ, Klára – JAROŠOVÁ, Alexandra (eds.): Slovník současného slovenského jazyka. A – G. [1. zv.]. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2006. 1134 s.

DOKULIL, Miloš: K otázce prediktability lexikálního významu slovotvorně motivovaného slova. In: Slovo a slovesnost, 1978, roč. 39, č. 3 – 4, s. 244 – 251.

DOKULIL, Miloš: K otázce slovnědruhových převodů a přechodů, zvl. transpozice. In: Slovo a slovesnost, 1982, roč. 43, č. 4, s. 257 – 271.

FILÍPEC, Josef – ČERMÁK, František: Česká lexikologie. Praha: Academia 1985. 284 s.

HAVRÁNEK, Bohuslav – BĚLIČ, Jaromír – HELCL, Miloš – JEDLIČKA, Alois – KŘÍSTEK, Václav – TRÁVNÍČEK, František (red.): Slovník spisovného jazyka českého. Praha: Nakladatelství ČSAV 1960 – 1971.

HUJER, Oldřich – SMETÁNKA, Emil – WEINGART, Miloš – HAVRÁNEK, Bohuslav – ŠMILAUER, Vladimír – ZÍSKAL, Alois (red.): Příruční slovník jazyka českého. Praha: Státní nakladatelství, Školní nakladatelství, Státní pedagogické nakladatelství 1935 – 1957.

KOCHOVÁ, Pavla: Nové cesty lexikografického popisu (ke zpracování desubstantivních vztahových adjektiv ve výkladovém slovníku). In: Štefan Peciar a moderná lexikografia. Zborník k 100. výročiu narodenia Štefana Peciaru. Eds. S. Ondrejovič – L. Satinská – J. Vrábľová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2014, s. 163 – 182.

KOCHOVÁ, Pavla: Ke vzťahu slovotvorného a lexikálneho významu desubstantivních vztahových adjektiv. In: Varia XXIII. Zborník materiálov z XXIII. kolokvia mladých jazykovedcov: Modra 20. – 22. 11. 2013 (v tisku).

KOCHOVÁ, Pavla – OPAVSKÁ, Zdeňka (eds.): Kapitoly z koncepcie Akademického slovníku současné češtiny. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2016. 240 s. Dostupné také z: <https://lurl.cz/SMMCN>.

KUČEROVÁ, Eleonóra: Slovné spojenie v slovnej zásobe a v slovníku. In: Slovo a slovník. Zborník referátov z lexikologicko-lexikografickej konferencie v Smoleniciach 4. – 7. 5. 1970. Red. J. Ružička – I. Poldauf. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1973, s. 155 – 159.

KUČEROVÁ, Eleonóra: Exemplifikácia v dvojazyčnej lexikografii. In: Československá rusistika, 1981, roč. 26, č. 3, s. 111 – 117.

Lexikografický kolektív ÚJČ: K výkladovým postupům v jednojazyčné lexikografii. In: Slovo a slovesnost, 1975, roč. 36, č. 2, s. 84 – 91.

NÁBĚLKOVÁ, Mira: Vzťahové adjektíva v slovenčine (Funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov). Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1993. 204 s.

NÁBĚLKOVÁ, Mira: Šaldovský, kollárovský, jánošíkovský (o jednom type kultúrne viazanej lexičky). In: Slovákistika v české slavistice. Eds. I. Pospíšil – M. Zelenka. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 43 – 58.

PETR, Jan (ed.): Mluvnice češtiny 1. Fonetika. Fonologie. Morfonologie a morfemika. Tvoření slov. Praha: Academia 1986. 568 s. + 4 s. přílohy.

Písmeno B v Akademickém slovníku současné češtiny. Interní rukopis. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Internetové zdroje

BENKO, Vladimír: Araneum Bohemicum III Maximum. Bratislava: UNESCO Katedra plurilingválnej a multikultúrnej komunikácie Univerzity Komenského. Dostupné z: <http://unesco.uniba.sk>.

eSKJ: Slovar slovenskega knjižnega jezika. Red. M. Černivec – N. Gliha Komac – N. Jakop – J. Jezovnik – B. Kern – S. Klemenčič – D. Krvina – N. Ledinek – M. Meterc – M. Michelizza – T. Mirtič – M. Pavlič – A. Perdih – Š. Petric – D. Race – M. Snoj – A. Žele. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU 2016 –. Dostupné z: <https://fran.si> [cit. 31. 8. 2018].

Kartotéka lexikálneho archivu (1911 – 1991). Dostupné z: <http://psjc.ujc.cas.cz> [cit. 31. 8. 2018].

KŘEN, Michal – CVRČEK, Václav – ČAPKA, Tomáš – ČERMÁKOVÁ, Anna – HNÁTKOVÁ, Milena – CHLUMSKÁ, Lucie – JELÍNEK, Tomáš – KOVÁŘÍKOVÁ, Dominika – PETKEVIČ, Vladimír – PROCHÁZKA, Pavel – SKOUMALOVÁ, Hana – ŠKRABAL, Michal – TRUNEČEK, Petr – VONDŘIČKA, Pavel – ZASINA, Adrian: Korpus SYN, verze 6 z 18. 12. 2017. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupné z: <http://www.korpus.cz> [cit. 31. 8. 2018]

ŻMIGRODZKI, Piotr (red.): Wielki słownik języka polskiego PAN. Kraków: Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk 2007 –. Dostupné z: <http://wsjp.pl> [cit. 31. 8. 2018].